

Eesti looduskaitse sai 100-aastaseks

HANNO ZINGEL,
keskkonnaministeeriumi nõunik

Looduskaitse liikumapanev jõud on ühiskond. Seda nii praegu, mil Tuhala nõiakaevu kaitseks on antud üle 50 000 allkirja ja keskkonnaministeerium menetleb ettepanekut luua nõiakaevu ümber üle 5000 hektari suurust maastikukaitseala, kui ka aastal 1836, mil loodi ilmselt üks esimene kaitsealasid maailmas. Saksa maal Bonni linna lähedal võeti toona üldsuse nõudel kaitse alla Siebenbirge mäestik asuv maaliline kalju, mida ähvardas kaevandamisohu.

Soov kasutada muutus sooviks hoida, ja hoida püüti seda, mis on pilkupüüdev ja võimas. Linnud oma ilus on inimesi alati paelunud, seega pole juhus, et esimene looduskaitseala maailmas oli linnukaitseala ja esimene looduskaitseorganisatsioon linnukaitseühing. Aastal 1872 sündis maailma esimene rahvuspark Yellowstone Ameerika Ühendriikides, kaheksateist aastat hiljem võeti Saksa maal, riigis, mis oli tollal loodushoiu idee kandjaks Euroopas, esimest korda kasutusele mõiste „looduskaitse“. Aastal 1878 ilmus sakslase Ernst Rudorffi essee „Moodsa elu suhetest loodusega“, kus kutsuti üles silma-

paistvaid loodusmonumente, koski ja kaljusid kaitsma. Üleskutse langes viljakale pinnasele. Aastal 1909 loodi Rootsimaal kuus rahvusparki, järgmisel aastal sündis Eestis Baltikumi esimene kaitseala. Nimelt rentis 14. augustil 1910. aastal Riia Loodusuurijate Ühing Vilsandi saare majakavahi, suure linnusõbra Artur Toomi eestvedamisel Saaremaa Kihelkonna pastoraadile kuuluvad Vaika kuus saart, et tagada sealsetele lindudele turvalised pesitsusvõimalused. Kuigi looduskaitse tegevused toimusid Eestis ka enne Vaika kaitseala moodustamist, peetakse tänapäevase looduskaitse alguseks Eestis just 14. augustit 1910.

LOODUS – EESTI NOKIA

Tähistamaks seda olulist sündmust toimus 13.–14. augustini Saaremaal Eesti looduskaitse hälli juures loo-

duskaitse ajaloo konverents. Konverentsi avapäeval kuulati Kuressaare linnateatris ettekandeid looduskaitse ajaloo ning tutvustati algselt vaid kolmekümne hektari suuruse Vaika linnukaitseala kasvamise lugu nüüdse ligi kahekümne nelja tuhande hektari suuruseks Vilsandi rahvusparkiks. Konverentsi teises pooles toimus paneeldiskussioon „Kuhu lähed, looduskaitse?“, milles osalesid teadlased, loodushoidjad, poliitikud ja ettevõtjad.

Samal õhtul Kuressaare lossihoovis peetud looduskaitse juubelikontsert püstitas publikurekordi: kohale tuli üle 9000 inimese, mis korraldajate sõnul on lossihoovis enneolematu. Kontserdijärgsetes jutu- ja töötubades said sajad loodushuvilised jälgida nahkhiirte salaalu, püüda ööputukaid, rääkida hüljestest, kuulata loengut lendtähtedest augustikuu

taevas ning arutleda, mida looduskaitse üldse tähendab.

Looduskaitse ajalookonverentsil peetud diskussioonil esitati mõte, et kaitstud-säilitatud loodus ongi Eesti paljuotsitud Nokia. Selle just majandusnimeste välja käidud mõtte eelduseks on fakt, et me tõesti täna ei tea, kuhu tehnika areng ja rahvastiku kasv meid kahekümne aasta pärast viinud on. Väga tõenäoline, et meid on palju rohkem ja meil kõigil on ka palju rohkem asju kui täna. Aga paiksid, kuhu kõigi nende asjadega ära mahtuda, globaalses mõttes napib – pole ruumi. Ja siis võib looduslähedane keskond, koht, kus elu on elamist väärt, olla tõepoolest kullast kallim.

TARVILIK LOODUSLIK TASAKAAL

Sada aastat tagasi ei saanud ega osanud inimesed veel teadustada oma tegevuse pöördumatut mõju loodusele. Kindlasti ei usutud siis, et loodus võib ühel päeval inimese tõttu otsa saada. Aga tänapäeval juba usutakse.

Looduskaitse-eetikud arvavad, et arusaama kujunemine looduse terviklikkusest ja selle terviklikkuse austamine on osa inimese sotsiaalsest evolutsioonist. Teadmiste ja mõistmise laienemisega kaasneb ka vastutustunde ja eetilise hoolde avardamine. Seadustes, ka looduskaitse seaduses kajastub kogukonna tahe ja heakskiit õigetele tegudele.

Tuntumaid looduskaitsefilosoofe Aldo Leopold kirjeldab oma essee „Mõttele nagu mägi“ hirmu, mida tunneb mägi, kui hirved hävitavad tema nõlvadel kasvava metsa

viimseni, tuues sellega kaasa mäe erosiooni ja kadumise. See sünnib, sest pole enam hunte, kes hirvi ohjeldaksid. Aastal 1949, mil see essee ilmavalgust nägi, tundis kogu ühiskond kaasa hirvele, hundile mitte keegi, ja väga vähe oli neid, kes mõistsid, et mäe ehk tervikliku ökosüsteemi säilimiseks on tarvilik looduslik tasakaal, kus oma roll on nii hirvel kui ka hundil. Looduses valitsevate seoste mõistmine, ökosüsteemide toimimisest arusaamine ja selle arusaama tulemuslik viimine iga inimeseni on üks praegusaja looduskaitse sõlmküsimusi nii Eestis kui ka maailmas.

Looduskaitse aastal kõlama jäanud üks rõõmsamaid tulevikuvisiioone kirjeldab Eestimaad saja aasta pärast paigana, kus ei ole enam ühtki palgalist looduskaitset, sest loodust kaitsevad siis juba kõik ja looduskaitsetöötajaid lihtsalt ei vajata enam...

Milline on meie loodus 100 aasta pärast? Praegu on peaaegu viiendik Eestist reserveeritud looduskaitsele. Palju sõltub sellest, kuidas me oma kaitsealadel ja nende ümbruses toimetame, kuidas parandame eelmise 100 aasta jooksul tehtud vigu.

Kui suudame piisavalt suured metsa- ja soosalad ning ka nendevahelised ühendused kaitstuna säilitada, on põhjust uskuda, et Eestimaa asukad, inimene kaasa arvatud, on ka saja aasta möödudes siin alles ja suutnud edukalt vastu panna nii globaalsetele kui ka lokaalsetele muutustele. Looduskaitse eesmärgiks on lõpuks ka inimese enda kaitse.

Looduskaitse juubelikontserdiil esinenud Tõnis Mägi, Ott Lepand, Jaan Tättel ja Marko Matvee meelitasid Kuressaare lossihoovi tuhandeid kuulajaid

Rahvusparkid saavad tuntumaks

KAJA LOTMAN,
keskkonnaameti Hiiu-Lääne-Saare regiooni juht

Erinevad maailma riigid näevad rahvusparke kui oma maa looduse visiitkaarte. Nii on kujunenud loodushuviliste turistide hulgas kindel ettekujutus, mida rahvusparkides pakutakse. On kujunenud n-ö rahvusparkide huviliste turisminišš.

Eestis on looduskaitsealade alusel määratletud rahvusparkiks viis suuremat ala, mille kaitse-eesmärgid on kirjeldatud järgnevalt:

Lahemaa – Põhja-Eesti rannikumaastike looduse ja kultuuripärandi kaitseks;

Karula – Lõuna-Eesti kuppelmaastike looduse ja kultuuripärandi kaitseks;

Soomaa – Vahe-Eesti soo- ja lammimaastike looduse ja kultuuripärandi kaitseks;

Vilsandi – Lääne-Eesti saarestiku rannikumaastike looduse ja kultuuripärandi kaitseks;

Matsalu – Lääne-Eesti iseloomulike koosluste ning Väinamere looduse ja kultuuripärandi kaitseks.

Looduskaitse süsteemi pikaajalise reformi käigus on rahvusparkide eriline osa kohalikus tasakaalustatud arengus võib-olla jäänud tagasihoidlikuks. Vastutus looduskaitsetööde osas on hajunud ja muutunud ebaselgeks, kuna looduskaitse tegeleb

mitu suurt ja keerulise struktuuriga asutust. Näiteks külastuse infrastruktuuri ja riigimaade korrashoiu eest vastutab riigimetsa majandamise keskus, järelevalve eest keskkonnanõuandja ja inspektorat, koosluste hooldamise toetuste saamine käib põllumajanduse registrite ameti kaudu.

KOOSTÖÖ RAHVUSPARKIDEGA PARANEV

Keskkonnaamet on olukorda mitmeti analüüsinud ja kavandab abinõusid paremaks koostööks rahvusparkide kogukondadega, rahvusparkide külastusstandardite väljatöötamiseks ning kultuuripärandi ja looduse kaitseks.

Iga kaitseala baasiks on kaitsekorralduskava. Selles kirjeldatakse ala väärtusi, mida tuleks kaitsta, hinnatakse tegureid, mis neid väärtusi võivad ohustada ning kavandatakse tegevused, mis toetaksid väärtuste säilimist. Varem on häid

Keelavad ja käskivad töövormid ei anna piisavalt häid tulemusi – rohkem tuleb tähelepanu pöörata kaasavatele ja arendavatele tegevustele.

Matsalu rahvuspark

tulemusi andnud Karula rahvusparki kaitsekorralduskava koostamine. Toreda alguse on saanud ka Vilsandi rahvusparki kaitsekorralduskava koostamine, mida veab Eestimaa Looduse Fond ja kus koosolekutel osalevad aktiivselt nii kohalikud elanikud, omavalitsuste esindajad kui ka riigiametnikud.

RAHVUSPARGID SAAVAD KOORDINAATORID

Selleks, et kavade koostamise käigus

tekkinud koostöövõrgustik ei hajuks ja kavandatud tegevused tõhusalt ka ellu rakendataks, kavandab keskkonnaamet oma töötajate hulgast määrata kõigile rahvusparkidele koordinaatorid, kelle ülesandeks saab toimiva koostöövõrgustiku loomine ja hoidmine, rahvusparki esindamine ja vajalike tööde ellurakendamise toetamine. Koordinaatorid saavad keske rolli rahvusparki väärtuste kaitsmisel ja tasakaalustatud arengu tagamisel.

Keelavad ja käskivad töövormid ei anna piisavalt häid tulemusi – rohkem tuleb tähelepanu pöörata kaasavatele ja arendavatele tegevustele. Oluline on säilitada kohalik identiteet ja väikeettevõtlus, mis pakub lähedaid ja loodust väärtustavaid tooteid ja teenindust. Tugev koostöö peaks toimima nii maakondlikul kui ka rahvusvahelisel tasandil.

Nii saame koos kujundada Eesti looduse visiitkaarte.